

Qazaqstan Respublikasy Zańnama
jáne quqqytyq aqparat institútynyń

JARSHYSY

gylymi-quqqytyq jýrnal №4 (67)-2021

Құрылтайшы және баспагер:

«Қазақстан Республикасының
Заңнама және құқықтық
ақпарат институты» ШЖҚ РМК
2006 жылдан бастап шығады
Журналдың материалдары
www.zqai.kz
сайтында орналастырылған
Заң ғылымдары бойынша диссертациялардың
негізгі ғылыми нәтижелерін жариялауға
арналған басылымдар тізіліміне енгізілген
(ҚР БҒМ БҒСБК 30.05.2013 ж.
№894 бұйрығы)

Редакциялық кеңес құрамы

Сәрпеков Р.Қ. – з.ғ.к., Қазақстанның еңбек
сіңірген қайраткері (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
– (төраға)
Абайдідинов Е.М. – з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Абызов Р.М. – з.ғ.д. (Барнаул, Ресей)
Белых В.С. – з.ғ.д. (Екатеринбург, Ресей)
Губин Е.П. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Мельник Р.С. – з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Монсеев А.А. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Муромцев Г.И. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Рахметов С.М. – з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Малиновский В.А. – з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Унзила Шапақ – з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)

Бас редактор

Дүйсенов Е.А. – з.ғ.к.

Редакциялық алқа құрамы

Азер Алиев – PhD (Киль, Германия)
Байниязова З.С. – з.ғ.к. (Саратов, Ресей)
Жанғарашев Р.М. – LL.M (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Ишекков К.А. – з.ғ.д., доцент (Мәскеу, Ресей)
Қазбаева Ә.Ғ. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Казиев З.Ғ. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Қайырбаева Л.К. – PhD (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Киязова А.Ж. – LL.M (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Қоныс В.Т. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Құлжабаева Ж.О. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Нұрғазинов Б.Қ. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Нұрмағамбетов Р.Ғ. – PhD (Челябинск, Ресей)
Примашев Н.М. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Рахымбердин К.Х. – з.ғ.д. (Өскемен,
Қазақстан)
Тегізбекова Ж.Ч. – з.ғ.к. (Бишкек,
Қыргызстан)
Финк Д.А. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)

Редактор – **Колтубаева Г.Б.**
Беттеуші – **Тасирова А.С.**
Тел.: 8 (7172) 26-61-29

Қазақстан Республикасы Ақпарат
және коммуникациялар министрлігі
Ақпарат комитетінің
БАҚ есепке қою туралы куәлігі
№ 17761-Ж 25.06.2019 ж.
(Алғашқы есепке қою кезі
№6592-Ж. 07.09.2005 ж.)

Мекен-жайы: Қазақстан Республикасы,
010000, Нұр-Сұлтан қ., Қабанбай-батыр даңғ.,
19, С-блогы, 306-қаб., тел: 8 (7172) 26-61-22
www.zqai.kz, E-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Редакция бағанасы.....7

Конституциялық және әкімшілік құқық

Р.Қ. СӘРПЕКОВ Қазақстан Республикасында

ғылыми құқықтық сараптама институтын

ұйымдастырудың қазіргі заманғы

новеллалары туралы 13

Л.Т. ЖАНҰЗАҚОВА Қазіргі кезеңде Қазақстан

Республикасында өзін-өзі басқару институтын

дамытуды қамтамасыз етудің құқықтық негіздері.....21

С.К. УКИН Қазақстан Республикасының

егемендігі мен тәуелсіздігі кезеңіндегі құқықтық

жүйеде мемлекет рұқсат еткен әдет-ғұрыптардың

құқықтық табиғатын теориялық

және әдіснамалық талдаудың кейбір

мәселелері31

Б.Ө. АЛТЫНБАСОВ*, А.Р. БАЯНБАЕВА

Заманауи жоғары оқу орындарын қалыптастыруда

жер мәселесінің рөлі мен маңыздылығы: саяси

және құқықтық аспектілері40

Азаматтық және азаматтық-процестік құқық

М.А. ЕСТЕМИРОВ Сот практикасындағы

біріділік талабының сақталынбауы - қоғамның

сот билігіне деген сеніміне жасалған елеулі соққы.....54

Қылмыстық құқық және қылмыстық процесс

К.Х. РАХИМБЕРДИН*, М.Р. ГЕТА Қазақстан

Республикасының заңнамасы бойынша террористік

және экстремистік қылмыстар жасаған адамдарды

әкімшілік қадағалау: құқықтық реттеудің

кейбір аспектілері.....61

Е.Н. КАЛИАКПЕРОВА Қылмыстық және

азаматтық сот ісін жүргізудегі мерзімдердің

парасаттылығы мәселелері Халықаралық құқық

және салыстырмалы құқықтану 71

Халықаралық құқық және салыстырмалы құқықтану

Е.В. КРАВЧЕНКО*, Б. ШЛОЕР Германияның

Негізгі заңының 5-бабы мәнмәтініндегі

ар-намысқа нұқсан келтіру туралы істердегі

моральдық зиянды өтеу 79

А.А. СӘЛІМГЕРЕЙ Каспий акваториясына

теңіз құқығы бойынша халықаралық

келісімдерді қолдану шарттары87

Құқықтық мониторинг	
А.Ғ. ҚАЗБАЕВА, А.Ө. ҚАЛИЕВА*	
«Сауда мақсатында теңізде жүзу туралы» Қазақстан Республикасының Заңын жетілдірудің кейбір мәселелері (сауда мақсатында теңізде жүзу саласындағы заңнаманы талдау нәтижелері)	97
А.Б. ҚАЙЖАҚПАРОВА, О.С. ҚАРАХОЖАЕВ* Салалық заңнама жүйесіндегі тәуелсіз Қазақстанның мемлекеттік рәміздерін институционалдық нығайту тәсілдері.....	108
Мемлекеттік тілдегі заңшығармашылық практикасынан	
А.А. МЕДИНАЕВА Ғылыми лингвистикалық сараптаманың маңызы мен рөлі.....	118
Жас ғалым мінбері	
Б.Т. ТЛЕУЛЕСОВА ҚР Конституциялық Кеңесінің құқықтық ұстанымдары: конституциялық құқықтық реттеудегі мәні, заңдылық белгілері және маңызы	124
М.Е. САҒЫНАЕВ, Ә.Т. БАЙЗАҚОВ* Италияндық романист Антонио Гуариноның жазбаларындағы <i>ius publicum romanum</i> ұғымы	136
«Жаршының» архивтегі беттері	
Н.Н. ИСАҚ Доцент Н.М. Примашевтың Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі (Ерекше бөлім) мен кейбір салалық заңнамадағы терминдік көпнұсқалылық: құқықтық-лингвистикалық тәсілдеме туралы ғылыми жарияланымына қайта оралғанда	145

ВЕСТНИК

Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан

научно-правовой журнал №4 (67)-2021

Учредитель и издатель:

РГП на ПХВ «Институт законодательства и правовой информации Республики Казахстан»

Издаётся с 2006 года

Все материалы журнала размещаются на сайте www.zqai.kz

Включен в перечень изданий для публикации основных научных результатов диссертаций по юридическим наукам (Приказ ККСОН МОН РК №894 от 30.05.2013 г.)

Состав Редакционного совета

Сарпеков Р.К. – к.ю.н., Заслуженный деятель Казахстана (Нур-Султан, Казахстан) – (председатель)
Абайдельдинов Е.М. – д.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)
Абызов Р.М. – д.ю.н. (Барнаул, Россия)
Белых В.С. – д.ю.н. (Екатеринбург, Россия)
Губин Е.П. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Мельник Р.С. – д.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)
Моисеев А.А. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Муромцев Г.И. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Рахметов С.М. – д.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)
Малиновский В.А. – д.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)
Унзила Шапак – д.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)

Главный редактор

Дюсенов Е.А. – к.ю.н.

Состав Редакционной коллегии

Азер Алиев – PhD (Киль, Германия)
Байниязова З.С. – к.ю.н. (Саратов, Россия)
Джангарашев Р.М. – LL.M (Нур-Султан, Казахстан)
Ишеков К.А. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Кабзаева А.Г. – к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)
Казиев З.Г. – к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)
Каирбаева Л.К. – PhD (Нур-Султан, Казахстан)
Киязова А.Ж. – LL.M (Нур-Султан, Казахстан)
Конусова В.Т. – к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)
Кулжабаева Ж.О. – к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)
Нургазинов Б.К. – к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)
Нурмагамбетов Р.Г. – PhD (Челябинск, Россия)
Примашев Н.М. – к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)
Рахимбердин К.Х. – д.ю.н. (Усть-Каменогорск, Казахстан)
Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)
Финк Д.А. – к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)

Редактор – **Колтубаева Г.Б.**

Верстка – **Тасирова А.С.**

Тел.: 8 (7172) 26-61-29

Свидетельство о постановке на учет СМИ № 17761-Ж от 25.06.2019 г. Комитета информации Министерства информации и коммуникаций Республики Казахстан (Первичная постановка на учет №6592-Ж. 07.09.2005 г.)

Адрес: Республика Казахстан, 010000, г. Нур-Султан, пр. Кабанбай батыра, 19, блок С, каб. 306, тел.: 8 (7172) 26-61-22
www.zqai.kz, E-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Колонка редакции9

Конституционное и административное право

Р.К. САРПЕКОВ О современных новеллах организации института научной правовой экспертизы в Республике Казахстан..... 13
Л.Т. ЖАНУЗАКОВА Правовые основы обеспечения развития института местного самоуправления в Республике Казахстан на современном этапе21

С.К. УКИН Некоторые вопросы теоретико-методологического анализа правовой природы обычаев, санкционированных государством в правовой системе Республики Казахстан периода суверенитета и независимости.....31

Б.О. АЛТЫНБАСОВ*, **А.Р. БАЯНБАЕВА** Роль и значение земельных вопросов в формировании современных вузов: политические и правовые аспекты.....40

Гражданское и гражданско-процессуальное право

М.А. ЕСТЕМИРОВ Несоблюдение единообразия в судебной практике как удар по доверию общества к судебной ветви власти54

Уголовное право и уголовный процесс

К.Х. РАХИМБЕРДИН*, **М.Р. ГЕТА** Административный надзор за лицами, совершившими террористические и экстремистские преступления по законодательству Республики Казахстан: некоторые аспекты правового регулирования61

Е.Н. КАЛИАКПЕРОВА Вопросы разумности сроков в уголовном и гражданском судопроизводстве71

Международное право и сравнительное правоведение

Е.В. КРАВЧЕНКО*, **Б. ШЛОЕР** Компенсация морального вреда в делах об умалении чести..... 79
А.А. САЛИМГЕРЕЙ Условия применения международных соглашений по морскому праву к акватории Каспия87

СОДЕРЖАНИЕ

Правовой мониторинг

А.Г. КАЗБАЕВА, А.У. КАЛИЕВА* Некоторые вопросы совершенствования Закона Республики Казахстан «О торговом мореплавании» (результаты анализа законодательства в сфере торгового мореплавания)	97
А.Б. КАЙЖАКПАРОВА, О.С. КАРАХОЖАЕВ* Подходы к институциональному укреплению государственных символов независимого Казахстана в системе отраслевого законодательства	108
Из практики законотворчества на государственном языке	
А.А. МЕДИНАЕВА Значение и роль научной лингвистической экспертизы	118
Трибуна молодого ученого	
Б.Т. ТЛЕУЛЕСОВА Правовые позиции Конституционного Совета РК: сущность, юридические признаки и значение в конституционном правовом регулировании	124
М.Е. САГИНАЕВ, А.Т. БАЙЗАКОВ* Понятие <i>ius publicum romanum</i> в трудах итальянского романиста Антонио Гуарино	136
Архивные страницы «Вестника»	
Н.Н. ИСАК Возвращаясь к научной публикации доцента Н.М. Примашева о терминологической поливариантности Особенной части Гражданского кодекса Республики Казахстан и некоторых отраслевых законодательств: правовая лингвистическая методология	145

Bulletin of Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan

JARSHYSY

scientific and legal journal №4 (67)-2021

Founder and publisher:
RSE on the REM «Institute of Legislation and Legal information of the Republic of Kazakhstan»
Published since 2006
All journal materials are placed on the website
www.zqai.kz
Included in the list of publications of basic scientific results of dissertations on legal sciences (Order CCES MES RK №894 from 05.30.2013)

Editorial Council members

Sarpekov R.K. – *c.j.s., Honored Personality of Kazakhstan (Nur-Sultan, Kazakhstan) – (Chairman)*
Abayeldinov E.M. – *d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Abyzov R.M. – *d.j.s. (Barnaul, Russian)*
Belih V.S. – *d.j.s. (Ekaterinburg, Russian)*
Gubin E.P. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*
Melnik R.S. – *d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Moiseev A.A. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*
Muromcev G.I. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*
Rahmetov S.M. – *d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Malinovski V.A. – *d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Unzila Shapak – *d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*

Chief Editor

Dyussenov Ye.A. – *c.j.s.*

Editorial Board members

Azer Aliyev – *PhD (Kiel, Germany)*
Bainiyazova Z.S. – *c.j.s. (Saratov, Russian)*
Dzhangarashev R.M. – *LLM (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Ishekov K.A. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*
Kazbayeva A.G. – *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Kaziyev Z.G. – *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Kairbaeva L.K. – *PhD (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Kiyazova A.Zh. – *LLM (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Konusova V.T. – *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Kulzhabayeva Zh.O. – *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Nurgazinov B. K. – *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Nurmagambetov R.G. – *PhD (Chelyabinsk, Russian)*
Primashev N.M. – *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Rakhimberdin K.H. – *d.j.s. (Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan)*
Tegizbekova Zh.Ch. – *c.j.s. (Bishkek, Kyrgyzstan)*
Fink D.A. – *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*

Editor – **Koltubaeva G.B.**

Layout – **Tasirova A.S.**

Tel.: 8 (7172) 26-61-29

The certificate of registration of mass media №17761-G from 25.06.2019 from the Information Committee of the Ministry of Information and Communications of the Republic of Kazakhstan (Number and date of primary registration №6592-Zh.07.09.2005.)

Address: The Republic of Kazakhstan, 010000, Nur-Sultan, Kabanbay-batyr ave., 19, block C, office 306, tel.: 8(7172)26-61-22
www.zqai.kz, e-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Editorial 11

Constitutional and Administrative Law

R.K. SARPEKOV On innovations in organization of the institute of academic legal expertise in the Republic of Kazakhstan 13

L.T. ZHANUZAKOVA Legal framework for development institute of local self-government in the Republic of Kazakhstan at a modern stage 21

S.K. UKIN Certain issues of theoretical and methodological analysis of the legal nature of customs sanctioned by the State in the legal system the Republic of Kazakhstan during the period of sovereignty and independence 31

B.O. ALTYNBASSOV*, A.R. BAYANBAYEVA The role and importance of land issues in the establishment of modern universities: political and legal aspects 40

Civil and Civil Procedure Law

M.A. YESTEMIROV Non-compliance with uniformity in judicial practice as a blow to public confidence to the judicial branch 54

Criminal law and Criminal procedure

K.K. RAKHIMBERDIN*, M.R. GETA Administrative supervision of persons committing terrorist and extremist crimes under the law of the Republic of Kazakhstan: some aspects of legal regulation 61

E.N. KALIAKPEROVA Questions of the reasonableness time in criminal and civil proceedings 71

International law and Comparative law

E.V. KRAVCHENKO*, B. SCHLOER Non-pecuniary damage compensation in cases of infringement of honour in the scope of article 5 of the Basic law of Germany 79

A.A.SALIMGEREY Conditions for the application of international agreements on the law of the sea to the Caspian Sea 87

Legal monitoring

A.G. KAZBAYEVA, A.U. KALIYEVA* Certain improvement issues the Law of the Republic of Kazakhstan «On Merchant Shipping» (results of the analysis of legislation in the field of merchant shipping) 97

CONTENT

A.B. KAIZHAKPAROVA, O.S. KARAKHOZHAYEV* Approaches to institutional strengthening state symbols of independent Kazakhstan in the system of industry legislation.....	108
From the lawmaking practice in the official language A.A. MEDINAYEVA The significance and role of scientific linguistic expertise	118
Young researchers' tribune B.T. TLEULESOVA Legal positions of the Constitutional Council of the RK: essence, legal signs and significance in the constitutional legal regulation.....	124
M.E. SAGINAYEV, A.T. BAIZAKOV* The concept of ius publicum romanum in the writings of the italian novelist Antonio Guarino	136
The archive pages of the «Bulletin» N.N. ISSAK Returning to the publication of assistant professor N. Privashev on the terminological multiplicity of the Special part of the civil code of the Republic of Kazakhstan and some sectoral legislation: legal linguistic methodology.....	145

САЛАЛЫҚ ЗАҢНАМА ЖҮЙЕСІНДЕГІ ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАННЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК РӘМІЗДЕРІН ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ НЫҒАЙТУ ТӘСІЛДЕРІ

Аида Бақытжанқызы Қайжақпарова

Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институтының заңнама тиімділігін талдау бөлімінің бас ғылыми қызметкері, заң ғылымдарының кандидаты, доцент, Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ.; e-mail: a.kaizhakparova@yvs.gov.kz

Олжас Сүйіндіқұлы Қарақожаев¹

Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институтының заңнама тиімділігін талдау бөлімінің жетекші ғылыми қызметкері, құқық магистрі, Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ.; e-mail: qaraqojaev.o@zqai.kz

Аннотация. Адам өмірі қоғамдық қатынастардың барлық салаларында, соның ішінде заңда да рәміздермен тығыз байланысты. Құқықтық рәміздер көбінесе қоғамдық қатынастарды реттеудің ең ыңғайлы және түсінікті құралы болып табылады. Олар айқындықпен, қысқалықпен және нақтылықпен сипатталады.

Қазіргі қоғамда мемлекеттік рәміздер әрбір мемлекет егемендігінің маңызды атрибуты, оның конституциялық құрылысының құрамдас бөлігі болып табылады. Рәміздер оларды заңнамалық деңгейде бекіту нәтижесінде мемлекеттік сипатқа ие болады. Қазақстанның мемлекеттік рәміздері республиканың сыртқы көрінісі бола отырып, оның конституциялық-құқықтық мәртебесін көрсетеді.

Қазақстан Республикасының рәміздерін, оларды пайдалану қағидалары мен тәртібін, сәйкес келмейтін орналастырулар үшін шектеулер мен жауапкершілікті заңнамалық тұрғыдан бекіту біздің мемлекетіміздің кепілдігі мен тәуелсіздігінің көрсеткіші болып табылады. Мемлекеттік рәміздер туралы заңнама Конституциялық заң деңгейінде бекітілген, өйткені қазіргі заманғы, тәуелсіз және демократиялық мемлекет ретінде Қазақстан Республикасының рәміздері сөзсіз атрибуттары болып табылады.

Қазақстан Республикасы Мемлекеттік рәміздерінің тізбесі Конституцияның 9 – бабында айқындалған, онда Қазақстан Республикасының Мемлекеттік рәміздері-Туы, Елтаңбасы және Гимні бар екендігі атап көрсетілген. Олардың сипаттамасы және ресми пайдаланылу тәртібі осы мақаланың нысанасы болып табылатын «Қазақстан Республикасының Мемлекеттік рәміздері туралы» 2007 жылғы 4 маусымдағы Қазақстан Республикасының Конституциялық заңында белгіленеді. Сондай-ақ, мемлекеттік геральдиканы пайдаланудың егжей-тегжейлі ережелерін бекітетін бірқатар нормативтік құқықтық актілер бар.

Ұсынылған жұмыстың авторлары Конституциялық заңның тиімділігіне талдау жүргізу нәтижесінде қолданыстағы заңнаманың қазіргі проблемаларына шолу жасады, сондай-ақ оны одан әрі жетілдіру үшін ұсыныстар мен ұсыныстар берді.

Түйін сөздер: мемлекеттік рәміздер, ту, елтаңба, әнұран, тәуелсіздік, патриотизм, ұлт.

¹ Автор для корреспонденции

ПОДХОДЫ К ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОМУ УКРЕПЛЕНИЮ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СИМВОЛОВ НЕЗАВИСИМОГО КАЗАХСТАНА В СИСТЕМЕ ОТРАСЛЕВОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Кайжакпарова Аида Бахытжановна

*Главный научный сотрудник отдела анализа эффективности законодательства Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан, кандидат юридических наук, доцент;
г. Нур-Султан, Республика Казахстан; e-mail: a.kaizhakparova@vss.gov.kz*

Карахожаев Олжас Суяндикович*

*Ведущий научный сотрудник отдела анализа эффективности законодательства Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан, магистр права;
г. Нур-Султан, Республика Казахстан; e-mail: qaraqojaev.o@zqai.kz*

Аннотация. Жизнь человека тесным образом связана с символами практически во всех сферах общественных отношений, в том числе и праве. Правовые символы часто являются наиболее удобными и доступными для понимания средством регулирования общественных отношений. Для них характерна наглядность, краткость и лаконичность.

В современном обществе государственные символы являются важным атрибутом суверенитета каждого государства, составной частью его конституционного строя. Символы становятся государственными в результате их закрепления на законодательном уровне. Государственная символика Казахстана подчеркивает конституционно-правовой статус республики, являясь его внешним выражением.

Законодательное закрепление символики Республики Казахстан, правил и порядка их использования, ограничений и ответственности за несоответствующее размещение является показателем гарантии и независимости нашего государства. Законодательство о государственной символике по праву закреплено на уровне конституционного закона, так как символы и есть безусловные атрибуты Республики Казахстан как современного, независимого и демократического государства.

Перечень государственных символов Республики Казахстан определен в статье 9 Конституции, где в частности закреплено, что Республика Казахстан имеет государственные символы – Флаг, Герб и Гимн. Их описание и порядок официального использования устанавливаются Конституционным законом Республики Казахстан «О государственных символах Республики Казахстан» от 4 июня 2007 года, который является предметом данной статьи. Также имеется ряд нормативных правовых актов, которыми закрепляются детальные правила использования государственной геральдики.

Авторы представленной работы в результате проведения анализа эффективности Конституционного закона представили обзор существующих проблем действующего законодательства, а также представили рекомендации и предложения для его дальнейшего совершенствования.

Ключевые слова: государственные символы, флаг, герб, гимн, независимость, патриотизм, нация.

APPROACHES TO INSTITUTIONAL STRENGTHENING STATE SYMBOLS OF INDEPENDENT KAZAKHSTAN IN THE SYSTEM OF INDUSTRY LEGISLATION

Kaizhakparova Aida Bakhytzhonovna

Chief researcher associate of the Department of Analysis of the Effectiveness of Legislation of the Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan, candidate of Juridical Sciences, docent; Nur-Sultan, the Republic of Kazakhstan; e-mail: a.kaizhakparova@vss.gov.kz

Karakhozhayev Olzhas Suyundikovich*

Leading researcher associate of the Department of Analysis of the Effectiveness of Legislation of the Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan, master of law, Nur-Sultan, the Republic of Kazakhstan; e-mail: qaraqojaev.o@zqai.kz

Abstract. Human life is closely connected with symbols in almost all spheres of public relations, including law. Legal symbols are often the most convenient and understandable means of regulating public relations. They are characterized by clarity, brevity and conciseness.

In modern society, state symbols are an important attribute of the sovereignty of each state, an integral part of its constitutional system. Symbols become state symbols as a result of their consolidation at the legislative level. The state symbols of Kazakhstan emphasize the constitutional and legal status of the republic, being its external expression.

The legislative consolidation of the symbols of the Republic of Kazakhstan, the rules and procedure for their use, restrictions and liability for inappropriate placement is an indicator of the guarantee and independence of our state. The legislation on state symbols is rightfully fixed at the level of the constitutional law, since symbols are the absolute attributes of the Republic of Kazakhstan as a modern, independent and democratic state.

The list of state symbols of the Republic of Kazakhstan is defined in article 9 of the Constitution, which, in particular, stipulates that the Republic of Kazakhstan has state symbols – the Flag, Coat of Arms and Anthem. Their description and the procedure for official use are established by the Constitutional Law of the Republic of Kazakhstan “On State Symbols of the Republic of Kazakhstan” of June 4, 2007, which is the subject of this article. There are also a number of regulatory legal acts that establish detailed rules for the use of state heraldry.

The authors of the presented work, as a result of the analysis of the effectiveness of the Constitutional Law, provided an overview of the existing problems of the current legislation, as well as presented recommendations and proposals for its further improvement.

Keywords: state symbols, flag, coat of arms, anthem, independence, patriotism, nation.

*Мемлекеттік рәміздер – бұл біздің мемлекетіміздің, біздің егемендігіміздің берік негізінің бірі. Олар Тәуелсіздіктің қасиетті біріктіруші образын білдіреді.
Н.Ә. Назарбаев*

DOI: 10.52026/2788-5291_2021_67_4_108

Кіріспе. Мемлекеттік рәміздер кез келген мемлекеттің өмірінде маңызды рөл атқарады. Олар мемлекетке идеологиялық тұрғыдан, қоғамдағы осы мемлекеттің көрнекі қабылдауы ретінде қажет. Барлық елдердің символизмінде белгілі бір ел үшін маңызды рөл атқаратын әртүрлі символдық мағына жатыр, бірақ көбінесе бұл ұғымдар дамудың әртүрлі кезеңдерінде мемлекетте үстемдік

ететін мемлекеттік құрылыстың, дамудың әлеуметтік-мәдени ерекшеліктері мен әлеуметтік жүйенің ерекшеліктерінің ізін қалдырады. Осы тұрғыдан алғанда, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік рәміздерінің конституциялық-құқықтық мәртебесі туралы нормалар мемлекет пен құқық тарихымен, нақты тарихи даму кезеңдерімен тығыз байланысты.

Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 30 жылдығы мерекесі қарсаңында, сондай – ақ 4 маусым-ҚР Мемлекеттік рәміздері күнін мерекелеу шеңберінде қазіргі заманғы тәуелсіз Қазақстанды дамыту, оның ішінде қазақстандық патриотизмді тәрбиелеу бойынша үлкен жұмыс жүргізілуде.

Бұған дейін Қазақстан Республикасының Президенті Қ-Ж.Тоқаев Twitter-де ҚР Мемлекеттік рәміздері күнімен құттықтай отырып, Елтаңба, Ту және Әнұран Тәуелсіздігіміздің ең жоғары құндылықтары-бейбітшілік, бірлік, келісім, прогресті бейнелейтінін атап өткен болатын. Халықтың мүддесін қорғауда тұрған қуатты, беделді мемлекет құру жолында біз бірге жаңа жеңістерге жететінімізге сенімдімін деді².

Талданып отырған «Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздері туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 4 маусымдағы № 258 Конституциялық заңы³ (бұдан әрі - Конституциялық заң) нормаларының Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздерін пайдалану тәртібін белгілеуге жалпы бағытталуын ескере отырып, Конституциялық заңның мемлекеттің стратегиялық мақсаттарына сәйкестігі атап өтіледі.

Әдістер мен материалдар. Зерттеуде мыналар: формальды-логикалық, құқықтық, жүйелік-құрылымдық, салыстырмалы құқықтық, тарихи, сондай-ақ құқықтық нормаларды түсіндірудің арнайы құқықтық әдістері қолданылды. Мақалада Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамалық актілерге талдау жүргізілуі арқылы олқылықтарды, қарама-қайшылықтар мен коллизияны анықтауға және заңнамаға түзету енгізу жөнінде ұсыныстар енгізуге мүмкіндік беру мәселелері қаралған.

Нәтижелер мен талқылаулар. Қазақстан Республикасының Конституциялық заңына жүргізілген талдау Конституциялық заңда кейбір олқылықтар мен қайшылықтардың бар екенін растауға мүмкіндік береді.

Конституциялық Заңның бүкіл мәтіні бойынша «Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Елтаңбасы» және «Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туы» деген сөздердің тіркесімі қолданылады. Алайда, Конституциялық заңның мәтінінде бір рет Ту туралы айтылған. Мәселен, талданатын

Конституциялық заңның 1-бабы 1-тармағының 2-бөлігіне сәйкес Тудың ені мен ұзындығының арақатынасы - 1:2. Қазақстан Республикасы Конституциясының 9 – бабында Қазақстан Республикасының Мемлекеттік рәміздері - Туы, Елтаңбасы және Гимні бар екендігі көрсетілген. Осылайша, Конституция осы ұғымдардың қысқартылған қолданылуын анықтайды.

Айта кету керек, нормативтік құқықтық акт мәтінінің мазмұны мен стиліне қойылатын талаптарды белгілеу саласындағы қолданыстағы заңнама қысқартылған атауларды қолдануға мүмкіндік береді. Мәселен, «Құқықтық актілер туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 24-бабы 6-тармағының екінші абзацына⁴ сәйкес нормативтік құқықтық акт мәтінінің қарапайымдылығы мен ықшамдылығын қамтамасыз ету мақсатында нормативтік құқықтық акт мәтінінің өзінде қысқартудың не аббревиатураның мағынасын ашып жаза отырып, мемлекеттік органдар мен өзге де ұйымдардың атауларын қысқартуға жол беріледі.

Баяндалғанды ескере отырып, Конституциялық заңда бірінші баптарда Мемлекеттік рәміздер туралы аталған кезде жақша ішінде рәміздердің қысқартылған атауын көрсету мақсатқа сай деп пайымдаймыз. Мәселен, Конституциялық заңның 1-бабы 1-тармағы екінші бөлігінің бірінші сөйлемі мынадай редакцияда жазу ұсынылады: «Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туы (бұдан әрі - Ту) - ортасында шұғылалы күн, оның астында қалықтап ұшқан қыран бейнеленген тік бұрышты көгілдір түсті мата.»; 1-баптың 1-тармағы үшінші бөлігінің бірінші сөйлемі мынадай редакцияда жазу ұсынылады: «Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Елтаңбасы (бұдан әрі - Елтаңба) – дөңгелек нысанды және көгілдір түс аясындағы шаңырақ (киіз үйдің жоғарғы күмбез тәрізді бөлігі) түрінде бейнеленген, шаңырақты айнала күн сәулесіндей тарап уықтар шаншылған.»; 1-баптың 1-тармағының төртінші бөлігі мынадай редакцияда жазу ұсынылады: «Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Гимні (бұдан әрі - Гимн) - осы Конституциялық заңда көзделген жағдайларда орындалатын музыкалық-поэтикалық туынды.».

Конституциялық Заң Қазақстан Респу-

² <https://24.kz/ru/news/top-news/item/400467-glava-gosudarstva-pozdravil-kazakhstansev-s-dnem-gosudarstvennykh-simvolov>

³ «Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздері туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 4 маусымдағы № 258 Конституциялық заңы // (Электрондық ресурс) https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000258_ (өтініш берген күні 18.06.2021).

⁴ «Құқықтық актілер туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 2016 жылғы 6 сәуірдегі № 480-V ҚРЗ // (Электрондық ресурс) <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1600000480> (өтініш берген күні 20.06.2021)

бликасының Мемлекеттік рәміздерін бекіту ерекшеліктерін айқындайды. Мәселен, Конституциялық заңның 3-бабының редакциясында былай делінген: «Мыналар: 1) Қазақстан Республикасы Мемлекеттік Туының бейнесі (осы Конституциялық заңға 1-қосымша); 2) Қазақстан Республикасы Мемлекеттік Елтаңбасының бейнесі (осы Конституциялық заңға 2-қосымша); 3) Қазақстан Республикасы Мемлекеттік Гимнінің музыкалық редакциясы мен мәтіні (осы Конституциялық заңға 3-қосымша) бекітілсін.

Біздің ойымызша, Конституциялық заңның 3-бабының редакциясын оны кіріспе бөлікпен толықтыру арқылы өзгерту қажеттігі көрінеді, өйткені қолданыстағы тұжырым императивті көңіл – күйде жазылған, ал Конституциялық заңның негізгі мақсаты-мемлекеттік геральдика саласындағы негізгі ұғымдарды, ережелер мен тәртіпті бекіту және айқындау. Мәселен, 3-баптың бірінші бөлігін мынадай редакцияда жазу ұсынылады: «Осы Конституциялық заңмен: 1) Қазақстан Республикасы Мемлекеттік Туының бейнесі (осы Конституциялық заңға 1-қосымша); 2) Қазақстан Республикасы Мемлекеттік Елтаңбасының бейнесі (осы Конституциялық заңға 2-қосымша); 3) Қазақстан Республикасы Мемлекеттік Гимнінің музыкалық редакциясы мен мәтіні (осы Конституциялық заңға 3-қосымша) бекітіледі».

Нормативтік құқықтық акт мазмұнының мазмұны мен стиліне қойылатын талаптарды белгілеу саласындағы қолданыстағы заңнама заңнамалық актіде оның мәтінінде пайдаланылатын негізгі ұғымдарды белгілеу мүмкіндігін айқындайды («Құқықтық актілер туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 24-бабының 4-тармағы)⁵.

Баяндалғанды ескере отырып, осы Конституциялық заңда кейбір негізгі ұғымдарды бекіту қажеттігі көрінеді деп ойлаймыз, өйткені оның мәтінінде нормативтік құқықтық актінің басында мазмұнын айқындаған жөн болатын бірқатар ұғымдар бар. Мәселен, Конституциялық заңды «Осы Конституциялық Заңда пайдаланылатын негізгі ұғым» деп атай отырып, оны 1-1-баппен толықтыру және онда: «шаңырақ, уық, геральдикалық белгі, Мемлекеттік Гимн, Мемлекеттік Ту, Мемлекеттік Елтаңба, Мемлекеттік рәміздер күні, Қазақстан Республикасының Мем-

лекеттік рәміздері саласындағы уәкілетті орган, Мемлекеттік Ту мен Мемлекеттік Елтаңбаның эталондары» және т. б. сияқты ұғымдарды бекіту ұсынылады.

Конституциялық Заңның бүкіл мәтіні бойынша «пайдалану (тігу, орналастыру)» деген сөздердің жақшаны қолданумен ұштауы бар. Жақшаларды алып тастау орынды деп санаймыз, өйткені тиісті әрекеттерді орындауды көздейтін осы нормалар барлық осы әрекеттерге қолданылады. Осылайша, Конституциялық Заңның бүкіл мәтінінде сөз тіркесін келесідей пайдалану ұсынылады: «пайдалану, тігу, орналастыру».

Конституциялық заңның мәтінінде тиісті ғимараттардың (мемлекеттік органдардың, жергілікті өкілді органдардың және т. б.) ғимараттарында Мемлекеттік Туды және Мемлекеттік Елтаңбаны пайдалану тәртібі туралы аталған кезде Жоғары Сот Кеңесі туралы сөз жоқ. Мәселен, 2016 жылы жаңа дербес мемлекеттік мекеме – Жоғары Сот Кеңесі құрылды⁶, ол да Конституциялық заңға сәйкес мемлекеттік рәміздерді пайдалануға міндетті органдар тізбесіне кіретін орган болып табылады.

Жоғары Сот Кеңесін Төраға басқарады, оның кабинетінде тиісті мемлекеттік рәміздер де орналастырылады. Алайда, осы лауазымды адамды Конституциялық заңның 4-бабы 1-тармағының 2) тармақшасында және 6-бабы 1-тармағының 2) тармақшасында көрсетілмеген.

Осылайша, ұсынылады:

4-баптың 1-тармағының 1), 3) тармақшаларында және 6-баптың 1-тармағының 1), 3) тармақшаларында «...Конституциялық Кеңестің,...» деген сөздерден кейін «Жоғары Сот Кеңесінің» сөздерді қосу;

4-баптың 1-тармағының 2) тармақшасында және 6-баптың 1-тармағының 2) тармақшасында «...Конституциялық Кеңес Төрағасының,...» деген сөздерден кейін «Жоғары Сот Кеңес Төрағасының» сөздерді қосу.

Конституциялық заңның 4-бабы 1-тармағының 11) тармақшасына сәйкес Мемлекеттік Туы жалпы орта, кәсіптік бастауыш, кәсіптік орта, кәсіптік жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі кәсіптік білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарында - жаңа оқу жылының ашылу және оқу жылының аяқталу рәсімдері кезінде міндетті түрде көтеріледі (тігіледі, орна-

⁵ «Құқықтық актілер туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 2016 жылғы 6 сәуірдегі № 480-V ҚРЗ // (Электрондық ресурсы) <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1600000480> (өтініш берген күні 20.06.2021)

⁶ «Қазақстан Республикасы Жоғары Сот Кеңесінің қызметін жетілдіру шаралары туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2015 жылғы 23 желтоқсандағы № 137 Жарлығы // (Электрондық ресурсы) <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1500000137> (өтініш берген күні 21.06.2021)

ластырылады). Бұл жағдайда осы норманы «Қазақстан Республикасындағы Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес келтіру қажеттігі көрінеді деп ойлаймыз. Мәселен, «Қазақстан Республикасындағы Білім туралы» Заңға сәйкес білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарының тізбесі неғұрлым кең. Мәселен, «Қазақстан Республикасындағы білім туралы» Қазақстан Республикасы Заңының нормаларына сәйкес орта білімнен кейінгі білім беру сияқты білім түрі де бекітіледі (5-баптың 8)-тармақшасы). Осылайша, Конституциялық заңда осындай субъектілерді анықтау кезінде қолданыстағы заңнаманың ерекшеліктерін ескеру қажет деп санаймыз.

В 4-баптың 2-тармағының 1) тармақшасына сәйкес Қазақстан Республикасы Мемлекеттік Туының бейнесі міндетті түрде Қазақстан Республикасы Президентінің, Парламенттің, Үкіметтің, министрліктердің, Қазақстан Республикасының Президентіне тікелей бағынатын және есеп беретін мемлекеттік органдардың және олардың ведомстволары мен аумақтық бөлімшелерінің, Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің, Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының және жергілікті соттарының, жергілікті өкілді және атқарушы органдардың, сондай-ақ Қазақстан Республикасының шетелдегі мекемелерінің веб-сайттарында Қазақстан Республикасының Үкіметі айқындайтын тәртіппен орналастырылады.

Айта кетейік, Қазақстан Республикасында ақпаратты алу және тарату бойынша қоғамдық қатынастарды реттейтін салалық заң – «Ақпаратқа қол жеткізу туралы» 2015 жылғы 16 қарашадағы Қазақстан Республикасының Заңы⁷ қолданылады. Бұл заң «Мемлекеттік органдардың Интернет-ресурстарының бірыңғай платформасы» ұғымын бекітеді. Конституциялық заңның 4-бабы 2-тармағының 1) тармақшасында аталған органдар Мемлекеттік Елтаңбаның басты бетінде міндетті түрде бейнеленген тиісті ақпаратты орналастыратын платформаны көрсеткен кезде «Интернет-ресурс» ұғымын қолдану неғұрлым қолайлы және қолданыстағы заңнамаға сәйкес болып табылады деп пайымдаймыз.

Сонымен қатар, мемлекеттік органдардың тізімінде автономды мемлекеттік мекеме - Жоғары Сот Кеңесі туралы айтылмайды, бұл олқылық болып табылады.

Осылайша, баяндалғанды ескере отырып,

Конституциялық заңның 4-бабы 2-тармағының 1) тармақшасын мынадай редакцияда жазу ұсынылады: «Қазақстан Республикасы Президентінің, Парламенттің, Үкіметтің, министрліктердің, Қазақстан Республикасының Президентіне тікелей бағынатын және есеп беретін мемлекеттік органдардың және олардың ведомстволары мен аумақтық бөлімшелерінің, Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің, Қазақстан Республикасы Жоғары Сот Кеңесінің, Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының және жергілікті соттарының, жергілікті өкілді және атқарушы органдардың, сондай-ақ Қазақстан Республикасының шетелдегі мекемелерінің интернет-ресурстарында Қазақстан Республикасының Үкіметі айқындайтын тәртіппен;».

Конституциялық заңның 6-бабы 2-тармағының 1) тармақшасына сәйкес Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Елтаңбасының бейнесі міндетті түрде Қазақстан Республикасының Президенті мен оның Әкімшілігінің, Парламенттің, оның палаталары мен олардың аппараттарының, Қазақстан Республикасының Парламенті палаталары Бюроларының, Үкіметтің және Премьер-Министр Кеңесінің, министрліктердің, Қазақстан Республикасының Президентіне тікелей бағынатын және есеп беретін мемлекеттік органдардың, олардың ведомстволары мен аумақтық бөлімшелерінің, Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің, Қазақстан Республикасының Жоғарғы Соты мен жергілікті соттарының, Қарулы Күштердің құрамаларының, әскери бөлімдерінің, бөлімшелері мен мекемелерінің, басқа да әскерлер мен әскери құралымдардың, жергілікті өкілді, атқарушы органдардың және өзге де мемлекеттік ұйымдардың мөрлері мен құжаттарының бланкілерінде орналастырылады.

Аталған тізбеде 2016 жылы құрылған автономды мемлекеттік мекеме – Жоғары Сот Кеңесі жоқ, бұл олқылық болып табылады.

Осылайша, осы олқылықты жоюды және Конституциялық заңның 6-бабы 2-тармағының 1) тармақшасы мынадай редакцияда жазуды ұсынамыз: «Қазақстан Республикасының Президенті мен оның Әкімшілігінің, Парламенттің, оның палаталары мен олардың аппараттарының, Қазақстан Республикасының Парламенті палаталары Бюроларының, Үкіметтің және Премьер-Министр Кеңесінің, министрліктердің, Қазақстан

⁷ «Ақпаратқа қол жеткізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 2015 жылғы 16 қарашадағы № 401-V ҚРЗ// (Электрондық ресурс) <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z150000401> (өтініш берген күні 22.06.2021)

Республикасының Президентіне тікелей бағынатын және есеп беретін мемлекеттік органдардың, олардың ведомстволары мен аумақтық бөлімшелерінің, Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің, Қазақстан Республикасы Жоғары Сот Кеңесінің, Қазақстан Республикасының Жоғарғы Соты мен жергілікті соттарының, Қарулы Күштердің құрамаларының, әскери бөлімдерінің, бөлімшелері мен мекемелерінің, басқа да әскерлер мен әскери құралымдардың, жергілікті өкілді, атқарушы органдардың және өзге де мемлекеттік ұйымдардың мөрлері мен құжаттарының бланкілерінде;».

Жалпы, бүкіл мәтін бойынша мемлекеттік органдар туралы айтқан кезде олқылықты жою және осы тізбеге Жоғары Сот Кеңесін енгізу ұсынылады.

Конституциялық заң мемлекеттік Елтаңба мөлшеріне қарамастан ұлттық стандартқа сәйкес келуге тиіс ережені бекітеді..

Біздің ойымызша, бұл ереже Мемлекеттік Елтаңбаның бейнелеріне де қатысты болуы керек, өйткені ол міндетті түрде ұлттық стандарттарға сәйкес келуі керек. Мұндай бекіту Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2007 жылғы 2 қазандағы № 873 Қаулысымен⁸ бекітілген Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туын, Мемлекеттік Елтаңбасын және олардың бейнелерін, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Мемлекеттік Гимнінің мәтінін пайдалану (орнату, орналастыру) қағидаларында (бұдан әрі - Мемлекеттік рәміздерді пайдалану қағидалары) бар екенін атап өтеміз.

Мәселен, Мемлекеттік рәміздерді пайдалану қағидалардың 28 және 30-тармақтарына сәйкес 26-тармағының 1) және 2) тармақшаларында көрсетілген мөрлер мен құжаттардың бланкілерінде, ресми басылымдарда орналастырылған Қазақстан Республикасы Елтаңбасының бейнелері, сондай-ақ 26-тармағының 4) тармақшасында көрсетілген құжаттарда орналастырылған Қазақстан Республикасы Мемлекеттік Елтаңбасының бейнелері Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілеріне, сондай-ақ ұлттық стандарттарға сәйкес келуі тиіс. Конституциялық заң деңгейінде мұндай орнығу қажет деп ойлаймыз.

Сондай-ақ, шетелдік ғалымдар өздерінің ғылыми еңбектерінде материалдарға, түстер палитрасына, суреттердің өлшемдері

мен пропорцияларына, қолдану салаларына және т. б. қойылатын талаптарды айқындаған Қазақстан Республикасының мемлекеттік стандарттары (ҚР СТ 989-2008 және ҚР СТ 988-2007) қандай асқан ұқыптылықпен әзірленгенін көптеген мемлекеттерге үлгі етіп қойған жөн екенін атап көрсетеді [1, 46 б.].

Осылайша, Конституциялық заңның 4-бабы 3-тармағының бірінші бөлігін мынадай редакцияда жазу ұсынылады: «Мемлекеттік Ту және оның бейнесі олардың көлеміне қарамастан ұлттық стандартқа сәйкес келуі тиіс.».

Заңға тәуелді нормативтік құқықтық актілердің Конституциялық заңға сәйкес келмейтіндігі атап өтілді. Осылайша, 6-баптың 2-тармағының 1-1) тармақшасына сәйкес Мемлекеттік Елтаңбаның бейнелері міндетті түрде нотариустардың мөрлерінде орналастырылады. Сонымен қатар, мемлекеттік рәміздерді пайдалану қағидаларында мұндай бекіту жоқ. Мұндай қорытындыға жоғарыда аталған Қағидаларға 26-тармаққа сәйкес Мемлекеттік Елтаңбаның бейнесі міндетті түрде орналастырылатын талдау келтіріледі:

1) Қазақстан Республикасының Президенті мен оның Әкімшілігінің, Парламенттің, оның палаталары мен олардың аппараттарының, Қазақстан Республикасының Парламенті палаталары Бюроларының, Үкіметтің және Премьер-Министр Кеңесінің, министрліктер мен Қазақстан Республикасының Президентіне тікелей бағынатын және есеп беретін мемлекеттік органдардың, олардың ведомстволары мен аумақтық бөлімшелерінің, Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің, Қазақстан Республикасының Жоғарғы Соты мен жергілікті соттарының, Қарулы Күштердің әскери құрамаларының, бөлімдерінің, бөлімшелері мен мекемелерінің, басқа да әскерлер мен әскери құралымдардың, жергілікті өкілді, атқарушы органдардың және өзге де мемлекеттік ұйымдардың мөрлері мен құжаттарының бланкілерінде;

2) Қазақстан Республикасы Президентінің, Қазақстан Республикасы Парламентінің, Үкіметінің, Конституциялық Кеңесінің және Жоғарғы Сотының ресми басылымдарында;

3) Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің банкноттары мен монеталарында, Қазақстан Республикасының мемлекеттік

⁸ «Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туын, Мемлекеттік Елтаңбасын және олардың бейнелерін, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Мемлекеттік Гимнінің мәтінін пайдалану (орнату, орналастыру) қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2007 жылғы 2 қазандағы N 873 Қаулысы// (Электрондық ресурсы) https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P070000873_ (өтініш берген күні 22.06.2021)

бағалы қағаздарында;

4) Қазақстан Республикасының азаматтарына берілетін жеке куәлікте, туу туралы куәлікте, паспортта және өзге де паспорттарда, мемлекеттік органдар мен мемлекеттік ұйымдар қызметкерлерінің қызметтік куәліктерінде;

5) Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасына орнатылатын шекара бағаналарында;

6) Қазақстан Республикасы Президентінің, Парламенттің, Үкіметтің, министрліктер мен Қазақстан Республикасының Президентіне тікелей бағынатын және есеп беретін мемлекеттік органдардың, олардың ведомстволары мен аумақтық бөлімшелерінің, Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің, Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының және жергілікті соттарының, жергілікті өкілді және атқарушы органдардың, сондай-ақ Қазақстан Республикасының шетелдегі мекемелерінің веб-сайттарында орналастырылады.

Жоғарыда аталған олқылық құқық субъектілерінің құқықтық қатынастарды реттеуде қиындықтар тудыруы мүмкін екеніне назар аудару керек. Э.Нұғманова мен А.Махметова осыған ұқсас мәселені көтерді.

Осылайша, авторлардың пікірінше, Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туын және Елтаңбасын дайындау кезінде қызметтің осы түріне мемлекеттік лицензиясы бар кәсіпорындардың Қазақстан Республикасының мемлекеттік стандарттарын жиі бұзуы, мемлекеттік рәміздерді қолдану, пайдалану және насихаттау саласындағы атқарушы және бақылаушы органдардың функциялары мен өкілеттіктерінің аражігін нақты ажыратудың болмауы «Қазақстан Республикасының Мемлекеттік рәміздері туралы» заңнаманы тұжырымдамалық қайта қараудың негізгі себебі болды [2, 90 б.].

Аталғандардың негізінде және заңға тәуелді нормативтік құқықтық актінің⁹ жоғары тұрған актіге сәйкес келтіру және мемлекеттік рәміздерді пайдалану қағидаларының 26-тармағын мынадай редакцияда баяндай отырып, 1-1) тармақшамен толықтыру ұсынылады: «1-1) нотариустардың мөрлерінде;».

Конституциялық заңның өз мазмұнында

Қазақстан Республикасының Мемлекеттік рәміздерін дайындауды және пайдалануды реттейтін Қазақстан Республикасының заңнамасын бұзғаны үшін жауаптылықтың болуын көздейтін нормалар бар.

Конституциялық заңда Мемлекеттік Туды және оның бейнесін пайдалану (тігу, орналастыру) тәртібі Мемлекеттік рәміздерді пайдалану қағидаларында айқындалатыны айқындалғанын ескере отырып, аталған ережелерде де осындай норманы бекіту қажет деп санаймыз.

Осылайша, проблеманы жою және төмен тұрған құқықтық актіні жоғары тұрған актіге сәйкес келтіру мақсатында мемлекеттік рәміздерді пайдалану қағидаларын мынадай редакцияда баяндай отырып, тармақпен толықтыру ұсынылады: «Қазақстан Республикасының Мемлекеттік рәміздерін пайдалануды реттейтін Қазақстан Республикасының заңнамасын бұзу Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген жауаптылыққа әкеп соғады.».

Конституциялық заңның 10-бабы 2) тармақшасы Үкіметтің құзыретіне Қазақстан Республикасының ұлттық стандарттарға сәйкес келмейтін Мемлекеттік Туын, Мемлекеттік Елтаңбасын ауыстыру және жою ережелерін бекіту жатады. Аталған құзыретті іске асыру үшін «Ұлттық стандарттарға сәйкес келмейтін Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туын, Мемлекеттік Елтаңбасын ауыстыру және жою қағидаларын бекіту туралы» 2007 жылғы 1 қазандағы № 862 Үкімет қаулысы қабылданды¹⁰ (бұдан әрі - мемлекеттік рәміздерді ауыстыру және жою қағидалары). Көрсетілген Қағидалардың 5-тармағына сәйкес Ұлттық стандарттарға сәйкес келмейтін Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туын, Мемлекеттік Елтаңбасын ауыстыру бір жұмыс күні ішінде жүзеге асырылады.

Бұл жерде мұндай мемлекеттік рәміздерді жоюды жүзеге асыру тәртібі туралы айтылмағанын атап өту қажет деп ойлаймыз, бұл, біздің ойымызша, олқылық болып табылады. Мемлекеттік рәміздерді ауыстыру және жою қағидаларының 6-тармағында жою қалай жүзеге асырылуға тиіс екендігі көзделгеніне қарамастан, мұндай жоюды жүзеге асыру үшін жалпы ережелер құқықтық акті-

⁹ «Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туын, Мемлекеттік Елтаңбасын және олардың бейнелерін, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Мемлекеттік Гимнінің мәтінін пайдалану (орнату, орналастыру) қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2007 жылғы 2 қазандағы N 873 Қаулысы // (Электрондық ресурс) <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P070000873> (өтініш берген күні 22.06.2021)

¹⁰ «Ұлттық стандарттарға сәйкес келмейтін Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туын, Мемлекеттік Елтаңбасын ауыстыру және жою қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2007 жылғы 1 қазандағы № 862 Қаулысы // (Электрондық ресурс) <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P070000862> (өтініш берген күні 22.06.2021)

де бекітілмеген.

Осылайша, мемлекеттік рәміздерді ауыстыру және жою Ережесінің 5-тармағын келесі редакцияда жазып толықтыру ұсынылады: «Ұлттық стандарттарға сәйкес келмейтін Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туын, Мемлекеттік Елтаңбасын ауыстыру және жою бір жұмыс күні ішінде жүзеге асырылады.».

Конституциялық заңды талдау онда мемлекеттік рәміздерді Қазақстан Республикасынан тыс жерлерде пайдалану тәртібін реттейтін арнайы нормалар жоқ деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Қазақстан Республикасының азаматтары түрлі елдерге келуші болып табылатындықтан және осыған байланысты басқа елдердің аумақтарында мемлекеттік рәміздерді пайдалану да ұлттық заңнамамен регламенттелуге тиіс болғандықтан, осындай пайдалану тәртібін көздеу қажет деп санаймыз.

Қазақстан Республикасы Мемлекеттік рәміздері жөніндегі Республикалық эксперттік кеңестің мүшесі, рәмізтанушы Е.Ш. Шаймерденовтың пайымдауы бойынша «Мемлекеттік рәміздерге айрықша құрмет көрсету – халықаралық қарым-қатынас тәжірибесінде тарихи қалыптасқан және ресми орнықтырылып келе жатқан тәртіп. Ол мемлекет басшыларының ресми сапарларын реттейтін арнайы хаттама бойынша ерекше қадағаланатын нормалардың бірі» [3, 235 б.].

Осылайша, Конституциялық заңды мынадай редакцияда жазылған қосымша нормамен толықтыру ұсынылады: Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туын Қазақстан Республикасынан тыс жерлерде пайдалану, орнату, орналастыру Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілеріне, ратификацияланған халықаралық құқық пен халықаралық шарт нормаларына және болатын елдің дәстүрлеріне сәйкес жүзеге асырылады.».

Конституциялық заңның 5-бабы Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туын және Қазақстан Республикасының аумағындағы басқа да туларды бір мезгілде пайдалануға арналған. Бұл ретте, көрсетілген баптың 1-тармағы оған сәйкес Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туын шет мемлекеттердің, қоғамдық бірлестіктердің және басқа да ұйымдардың туларымен бір мезгілде көтергенде (тіккенде, орналастырғанда) Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туының көлемі басқа тулардың

көлемінен кіші болмауға тиіс ережені көздейді. Бұл ретте Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туы басқа тулардан төмен орналастырылмайды. Көріп отырғанымыздай, Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туын орналастыру тәртібі ғана көзделген және өзге мемлекеттердің туларын орналастыру тәртібі туралы ештеңе көрсетілмеген. .

Баяндалғанды ескере отырып, Конституциялық заңда Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туына қатысты өзге мемлекеттердің туларын орналастыру тәртібі көрсетілетін ережені бекіту орынды деп санаймыз.

Осылайша, Конституциялық заңды мынадай редакцияда жазылған жаңа нормамен толықтыру ұсынылады: «Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туын және басқа да туларды Қазақстан Республикасының аумағында бір мезгілде көтерген кезде олардың орналасу реті латын әліпбиіне сәйкес айқындалады. Бұл ретте тулардың тақ санын бір мезгілде көтергенде (тіккенде, орналастырғанда) Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туы ортасында, ал жұп санды, бірақ екіден көп туларды көтергенде, тіккенде, орналастырғанда орталықтан солға қарай орналастырылады.».

Конституциялық заңда бірқатар тыйым салатын нормалар бар. Мысалы, 6-баптың 4-тармағына сәйкес осы Конституциялық заңда белгіленгеннен басқа жағдайларда мемлекеттік емес ұйымдардың және олардың лауазымды адамдарының бланкілерінде, мөрлерінде және басқа да реквизиттерінде Қазақстан Республикасы Мемлекеттік Елтаңбасының бейнесін пайдалануға тыйым салынады.

Бұл тыйымдар жеткіліксіз деп санаймыз. Мысалы, кейбір нысандарда тиісті емес мемлекеттік ту орналасқан кезде тәжірибе бар: бүлінген, түссіз және т. б.

Осыны ескере отырып, Конституциялық Заңда мынадай редакциядағы сәйкес келмейтін нышандарды пайдалануға тыйым салуды бекітуді ұсынамыз: «Қазақстан Республикасының бүлінген, түссіз немесе өзге де жолмен бүлінген Мемлекеттік Туын пайдалануға тыйым салынады.».

Халықаралық практикада мемлекеттің мемлекеттік рәміздеріне байланысты мәселелерді реттеу мақсатында Парламент жанынан арнайы органдар құрылатын жағдайлар бар. Мысалы, Грузияда Грузия парламенті жанында мемлекеттік геральдикалық кеңес жұмыс істейді.

Қазақстан Республикасында осындай арнайы орган құру туралы ұсыныс назар аударуға лайық және мемлекеттік Геральдика саласындағы заңнаманы дамыту мен жетілдіру тұрғысынан орынды шешім болып табылады деп ойлаймыз.

Бұдан басқа, Конституциялық заңды баппен толықтыруды және оны мынадай редакцияда жазуд ұсынамыз: «Азаматтар мен ұйымдардың Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туын, оның ішінде оның бейнесін пайдалануына, егер мұндай пайдалана-

ну Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туын қорлау болып табылмаса, өзге де жағдайларда жол беріледі».

Қорытынды. Конституциялық заңды талдау оны қолданудың тиімділігін көрсетті. Сонымен қатар, осы анықтамада белгіленген ұсыныстар мен ұсынымдар Қазақстан Республикасының Мемлекеттік рәміздерін дайындау, пайдалану, орналастыру жөніндегі заңнаманы одан әрі жетілдіруге бағытталған.

ӘДЕБИЕТ

1. Загоруйко М.В., Загоруйко Е.Н., Андреева Т.М. Символы Казахстана // Государственный советник. - № 3 (11). - 2015. - С. 40-48.
2. Нугманова Э.А., Махметова А.С. Аналитическая справка по Конституционному закону Республики Казахстан от 24 января 1996 года №2797 «О государственных символах» // Вестник Института законодательства Республики Казахстан. - №3 (11). - 2008. - С. 90-94;
3. Е.Ш. Шаймерденов. Елтаным // Ғылыми-танымдық басылым, - Алматы: «Экономика», 2005. – 304 б.

REFERENCES

1. Zagorujko M.V., Zagorujko E.N., Andreeva T.M. Simvoly Kazahstana // Gosudarstvennyj sovetnik № 3 (11), 2015. S. 40-48;
2. Nugmanova Je.A., Mahmetova A.S. Analiticheskaja spravka po Konstitucionnomu zakonu Respubliki Kazahstan ot 24 janvarja 1996 goda № 2797 «O gosudarstvennyh simvolah» // Vestnik Instituta zakonodatel'stva Respubliki Kazahstan №3 (11), 2008. S. 90-94;
3. E.Sh. Shajmerdenov. Eltanym // Ғылыми-танымдық басылым, - Алматы: «Jekonomika», 2005. – 304 b.

